

آداب و رسوم
اجتماعی در

حکومت امام علی
علیه السلام

علیرضا خراسانی

www.vetab.ir

سرسنخسه	خراسانی، علیرضا، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	آداب و رسوم اجتماعی در حکومت امام علی (ع)/مؤلف علیرضا خراسانی.
مشخصات نشر	یزد: اشراق کویر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۹۰ ص.: مصور؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	۷-۷-۸۹-۹۸۰-۶۰۰-۹۷۸-۱۴۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- دیدگاه درباره
موضوع	آداب معاشرت اسلامی
موضوع	Ali ibn Abi-talib, Imam I, ۶۰۰-۶۶۱ -- Views on Islamic etiquette
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- سیاست و حکومت
موضوع	Ali ibn Abi-talib, Imam I, ۶۰۰-۶۶۱ -- Politics and government
رده بندی کنگره	۹/۳۵ غ ۱۳۹۷۰۹/BP۳۸
رده بندی دیویی	۲۹۷/۹۵۱۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۱۸۶۴۲۱

عنوان کتاب:	آداب و رسوم اجتماعی در حکومت امام علی
پدید آور:	علیرضا خراسانی
طرح جلد و صفحه آرا:	محمد مهدی میرزا بابایی
شابک:	۷-۷-۸۹-۹۸۰-۶۰۰-۹۷۸
ناشر:	اشراق کویر
نوبت چاپ:	اول - ۱۳۹۷
شماره ثبت:	۹۷-۲۶۳
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۱۴۰۰۰ تومان

فهرست

پیشگفتار ۹

فصل اول: ما، آداب و رسوم ملی و امام علی (ع) ۱۲

حکومت اسلامی و آداب و رسوم ملی ۱۷

اهمیت بررسی حکمت امام علی (ع) در باره آداب و رسوم ۱۹

اهمیت مطالعه نگاه حکومتی امام علی (ع) به آداب و رسوم ۱۹

فصل دوم: امام علی (ع) و حکومت ۲۱

ضرورت حکومت ۲۳

ارزش و هدف حکومت ۲۵

وظایف حکومت ۲۷

پذیرش حکومت ۴۴

فصل سوم: آداب و رسوم در سیاست گذاری امام

علی (ع) ۴۷

سیمای جامعه در دوران زمامداری امام (ع) ۴۹

مشکلات امام (ع) در سیاست گذاری فرهنگی	۵۲
شیوع فساد اداری - اقتصادی	۵۲
دستگاه اداری فاسد	۵۳
فساد اقتصادی	۵۴
شکننده بودن وحدت اجتماعی	۵۶
جنگ های داخلی	۶۱
جنگ جمل	۶۱
جنگ صفین	۶۲
جنگ نهروان	۶۳
توطئه های مخالفان و معاندان	۶۴
فصل چهارم - سیره عملی امام (ع) در برخورد با	
آداب و رسوم اجتماعی	۶۷
مبارزه با آداب و رسوم خرافی	۶۹
اصلاح آداب سخن گفتن با حاکمان	۷۳
اصلاح آیین استقبال از حکام	۷۸
اصلاح رسم هدیه دادن به حکام	۸۲
مبارزه با افراط و تفریط در اقبال به دنیا	۸۳
اصلاح آداب اوقات فراغت و تفریحات	۸۷
نهی از قمار	۸۷
نهی از نشستن در کنار معابر	۸۸
اصلاح آداب لباس پوشیدن	۸۸

- نهی از دشنام دادن در جنگ ۹۱
- ایجاد رسوم شایسته ۹۳
- ایجاد صندوق شکایات ۹۳
- مکتوب کردن درخواست ها ۹۴
- ایجاد شرطه الخمیس ۹۴
- توصیه ها و دستور العمل های امام (ع) در باره آداب و رسوم
اجتماعی ۹۵
- جمع بندی ۱۰۳
- منابع ۱۰۷

پیشگفتار

انسان موجودی است اجتماعی که خلقت خداوندی او را بر مدار جمع آفریده و فطرت خدادادی او را در زندگی اجتماعی و تعامل با همنوعان خواسته است و اسلام نیز دین فطرت و دستور خالق حکیم برای رسیدن انسان به خوشبختی است. و از آنجا که سعادت انسان جز با تکامل معنوی و اخلاقی او به دست نمی آید و کمال اخلاقی و معنوی نیز جز در سایه زندگی اجتماعی به دست نمی آید، این آیین الهی هیچگاه از مسائل اجتماعی غافل نبوده است و در آموزه های آن، رفتارهای دینی و اجتماعی به طرز حکیمانه ای در کنار هم قرار گرفته است.

مناسک دینی این شریعت الهی ضمن توجه جدی به تزکیه فردی، از مصالح جمعی و اجتماعی جدا نیست و گاهی فردی ترین مناسک معنوی آن نیز در اجتماعی ترین پایگاه آن انجام می شود. یکی از نمونه های روشن این سخن

اعتکاف است که اگر چه با انگیزه خودسازی و تزکیه نفس و به شکل خلوت کردن با خویش و آفریدگار خویش انجام می‌شود، ولی نه در خلوت بلکه در مسجد جامع که - در منظومه معرفتی اسلام - یکی از پایگاه‌های اصلی اجتماع است صورت می‌پذیرد.

نکته قابل توجه دیگر، اثر گذاری و اثر پذیری فرد و جامعه از یکدیگر است. بدین معنی که جامعه، اگر چه از بینش و ارزش‌های فرهنگی افراد تاثیر می‌پذیرد ولی افراد نیز تا حد زیادی تحت تاثیر فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند قرار می‌گیرند. بدیهی است که اسلام که یکی از آموزه‌های مهم آن تکامل معنوی و اخلاقی انسان در متن جامعه می‌باشد نمی‌تواند به آداب و رسوم اجتماعی که یکی از مؤلفه‌های مهم هر جامعه و فرهنگ آن است بی‌توجه باشد.

نکته دیگری که شایسته توجه است، تکثر جوامع مختلف انسانی و تنوع آداب و رسوم اجتماعی آنهاست. این تنوع و نسبت آن با اسلام دستکم این سوالات را در ذهن پدید می‌آورد:

۱. از نظر فردی، آیا فرد مسلمان می‌تواند به آداب و رسوم اجتماعی جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند عمل کند و یا از نظر دینی این پایبندی نارواست؟

۲. اگر جواب سوال بالا مثبت باشد، محدوده آن تا کجاست؟ به عبارت دیگر پایبندی یک مسلمان به آداب و رسوم اجتماعی جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند تا کی و کجا رواست؟

۳. از نظر اجتماعی، وجود جمعیت‌ها و کشورهای مسلمان با آداب و رسوم متفاوت و یا شاید متضاد رواست؟ و یا جمعیت‌های مسلمان در سراسر

جهان باید آداب و رسوم یکسان و یا دستکم مشابه داشته باشند؟
 ۴. از آنجا که آداب و رسوم اجتماعی نسبت نزدیکی با اخلاق دارند و بسیاری از ارزشهای اخلاقی از همین راه به افراد جامعه منتقل می شود، اسلام چه نگاهی به مرزبندی بین این دو مقوله دارد و چه دستوری به پیروان خویش می دهد؟

مهمترین راهکار برای یافتن پاسخ پرسش های بالا - و همه پرسش های همانندی که ممکن است ذهن هایی را به خود مشغول کند - تبیین این نکته است که حقیقت ثابت و تغییر ناپذیر دین، با آداب و رسوم اجتماعی - که در زمان ها و مکان های مختلف از تغییر و تنوع زیادی برخوردار است - چه نسبتی دارد.

به نظر می رسد یکی از راهکارهای مناسب برای روشن شدن این نسبت، بررسی حکمت و حکومت امام علی (ع) و تبیین نگاه حکیمانه و حاکمانه آن امام همام به آداب و رسوم اجتماعی می باشد. زیرا از یک سو سیره آن حضرت - با توجه به عصمت ایشان در فهم اسلام و عمل به آموزه های آن - نشان دهنده حقیقت دین اسلام است و مانند سیره پیامبر اکرم بر ما حجیت دارد و از دیگر سو با عنایت به اینکه قلمرو حکومت آن حضرت - که اقوام و ملل مختلف و طبعاً آداب و رسوم مختلفی را شامل بوده است - از محدوده حکومت اسلامی در زمان پیامبر اعظم بسیار گسترده تر بوده است، تلاقی و مواجهه حقیقت دین با آداب و رسوم اجتماعی ملل و اقوام مختلف، در سیره امام علی (ع) با روشنی بیشتری آشکار می شود.

روشن است که بررسی این مقوله، پژوهشگرانی بزرگ و پژوهش هایی ژرف را می طلبد که این نوشته و نویسندگان آن با هیچکدام از آنها تسبیتی ندارد. ولی

با توجه به این که گاهی پژوهش‌های بزرگ از کارهای پژوهشی خرد نیز بهره می‌گیرند و با عنایت به اینکه انجام کارهای کوچک بهتر از انجام ندادن آن است، این نوشته با همه نقص‌ها و ضعف‌هایش به ساحت اندیشه و اندیشمندان ارائه شده است.

امیدوارم این پژوهش کوچک و اثر ناچیز حاصل از آن، که در حد بضاعت نویسنده‌ای کم بضاعت و در دو دفتر، حکمت و حکومت امام علی (ع) را بررسی می‌کند مورد عنایت و رضایت امیر مومنان و سرور پرهیزگاران و مورد توجه و قبول خوانندگان اندیشمند و فرهیخته قرار گرفته و از نظرات و انتقادات هر آنکه کریمانه در آن نظری انداخت محروم نماند.

